

METEOROLOŠKO NAZIVLJE U HRVATSKIM RJEČNICIMA

Meteorological Terminology in Croatian Dictionaries

DRAŽEN POJE

Državni hidrometeorološki zavod
Grič 3, 10000 Zagreb, Hrvatska
drazen.poje@zg.tel.hr

Primljeno 14. svibnja 2002, u konačnom obliku 22. siječnja 2003.

Sažetak: U radu je prikazan rezultat analize meteorološkog nazivlja četrdeset i jednog hrvatskog rječnika od kraja šesnaestog stoljeća (najstariji postojeći rječnici hrvatskog jezika Vrančića i Kašića) do naših vremena (Anić, Šonje). Nakon uvodnih napomena u prvom dijelu rada navedeni su svi korišteni rječnici i brojčano pokazano koliko se u pojedinom rječniku nalazi meteoroloških naziva i pojmova. Od pedesetak takvih naziva u najstarijim rječnicima u nekim najnovijim rječnicima broj se popeo na oko pet stotina. U drugom dijelu rada analizirano je pojavljivanje meteorološkog nazivlja kroz vjekove i to tako da je meteorološka terminologija podijeljena u dvanaest grupa prema pojedinim znanstvenim disciplinama odnosno velikim skupinama prema najčešće pojavljivanim nazivima. Pokazano je da je najveći dio postojećeg nazivlja bio zastupljen već i u rječnicima iz devetnaestog stoljeća, no i to da su neki nazivi vremenom nestali ili zamijenjeni drugima. Na kraju rada ukazano je na to da nema opravdanja za to da bi se stručni termini preuzeti iz europskih jezika i koji su duboko ukorijenjeni u našoj meteorologiji, zamjenjivali nekim hrvatskim istoznačnicama, kao i na to da nema potrebe u službenoj upotrebi koristiti regionalne nazive vjetrova i pojava kad postoje odgovarajući hrvatski nazivi.

Ključne riječi: meteorološko nazivlje, hrvatski rječnici

Abstract: In this article the result of analysis of meteorological terminology in Croatian dictionaries from the end of the 16th century (the oldest Croatian dictionaries of Vrančić and Kašić) till present time (dictionaries of Anić and Lexicographic institute) is presented. After introductory remarks all used dictionaries are analysed in connection with the number of appearance of meteorological terms and it is shown that in the last four centuries this number increased from approximately fifty in old dictionaries to some five hundreds in the newest ones. All meteorological terms are divided in twelve groups according to scientific disciplines and most frequently appeared groups. Most meteorological terms used nowadays appeared already in dictionaries in nineteenth century but some terms disappeared or were exchanged with other ones. At the end it is pointed out that in our meteorology there is neither justification to exchange deep-rooted expert terms taken from European languages with certain Croatian synonyms nor need in official applications to use regional names of winds and phenomena wherever appropriate Croatian terms exist.

Key words: meteorological terminology, Croatian dictionaries

1. UVOD

Početak devedesetih godina započeo je znanstvenoistraživački projekt *Višejezični glosar meteorološkog nazivlja*, suradnici kojega su bili znanstveni radnici Državnog hidrometeorološkog zavoda te Geofizičkog zavoda Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu. Bilo

je zamišljeno da se na temelju prijedloga izabranog Povjerenstva za izradu Glosara napravi popis natuknica koje bi ušle u Glosar te nakon podjele djelatnicima po strukama pristupi izradi Glosara. Održano je gotovo stotinjak sjednica Povjerenstva i krajem devedesetih godina najveći dio posla na definiciji natuknica kao i odgovarajućih naziva na engleskom, nje-

mačkom i francuskom jeziku bio je praktički gotov pa je bilo potrebno čitave materijale unijeti u baze podataka za Glosar posebno izrađenog programa, pregledati ih i međusobno usporediti i uskladiti. Pokazalo se međutim, da je zbog nedovoljno definiranih osnova izrade definicija natuknica kao i angažiranosti glavnog istraživača na drugim poslovima došlo do velikog zastoja u izradi Glosara, i tek je početkom 2002. godine posao nastavljen.

Prilikom izbora natuknica za Glosar nametnula su se mnogobrojna pitanja s obzirom na mogućnost zamjene stranih riječi hrvatskim istoznačnicama, uvažavanje regionalizama, podjele natuknica po strukama odnosno po granama meteorologije, te opsega uključivanja natuknica i pripadnih definicija iz susjednih i srodnih struka (fizike, astronomije, hidrologije, oceanografije i dr.). S druge strane već je zarana uočeno da se neke definicije i pojmovi iz meteorologije ne poklapaju s onima iz fizike, te da i u svjetskim jezicima koje uključuje taj Glosar ne postoji uvijek jednoznačna definicija nekih pojmova. Osim toga postavilo se je pitanje u kojoj mjeri u navođenju pojmova na stranim jezicima valja uvažiti i brojne sinonime, kao i odstupanja među pojedinim jezicima za isti pojam u hrvatskom jeziku.

Svi ti problemi bili su snažan poticaj za to da se ispita u kojoj se mjeri meteorološko nazivlje pojavljuje u hrvatskim rječnicima, kako je ono nastajalo i nestajalo tijekom posljednja četiri stoljeća, od kada se javljaju prvi rječnici hrvatskog jezika, te u kojoj je mjeri suvremeni razvoj meteorologije našao svoj odraz i u rječničkom fundusu najmodernijih rječnika. Analiza tog čitavog blaga hrvatskog jezika otkrila je mnoge već davno zaboravljene riječi korištene za opis meteoroloških pojava i pojmova, ali i ukazala na to da je zbog nepostojanja odgovarajućeg **stručnog meteorološkog pojmovnika** s pripadnim nazivljem na stranim jezicima dovelo do izvjesnog broja pogrešno protumačenih meteoroloških pojmova i u najnovijim jednojezičnim ili višejezičnim rječnicima što su ih objavile i najmeritornije ustanove u našoj domovini. U poglavljima koja

slijede dat će se stoga najprije prikaz izvora na kojima se temelji ovo istraživanje meteorološkog nazivlja, potom komparativna analiza pojedinih pojmova svrstanih u desetak grupa po strukama u tijeku posljednja četiri stoljeća, uključujući za neke jezike i pogreške u izboru odgovarajućih riječi za meteorološke pojmove. Na kraju iznijet će se neke preporuke u vezi s primjenom meteoroloških naziva u svakodnevnoj praksi.

2. IZVORI PODATAKA

Pri izboru građe za ovaj rad bio mi je na raspolaganju velik broj jednojezičnih i višejezičnih rječnika posljednja četiri stoljeća (u tim se rječnicima pojavljuje hrvatski rječnički korpus bilo samostalno bilo u svezi s drugim jezicima velikih naroda), najnoviji *Hrvatski jezični savjetnik* autora Hudeček i dr. te etimologijski rječnici.¹ U obzir su uzeti (osim u slučaju rječnika Mažuranića i Užarevića iz 1842.) rječnici u kojima je hrvatski jezik na prvom mjestu (u prvim razmatranim rječnicima zvali su ga ilirskim, slovinskim ili dalmatinskim) da bi se izbjegle nedoumice ili pogrešna tumačenja kod prevođenja na hrvatski jezik. Obuhvaćeni su i etimologijski rječnici Skoka, Gluhaka i Ladana, iako u ovom radu njihova tumačenja nastanka pojedinih meteoroloških izraza nisu razmatrana.

Za razdoblje od 1595. do 1900. g. analizirano je ukupno 13 rječnika, od kojih su neki u originalnom izdanju, a mali broj u pretisku (reprintu). U popisu korištenih rječnika na prvom je mjestu Vrančićev *Rječnik pet najuglednijih evropskih jezika* iz 1595 g., u kojem se uz latinski, talijanski, njemački i mađarski pojavljuju riječi na dalmatinskom jeziku. U tom važnom djelu najstarije hrvatske leksikografije našao sam na 128 stranica ukupno 61 meteorološki naziv, najvećim dijelom pojmova još i danas u upotrebi: *aer, bura, dažd, duga, garbin, grad* (krupa, tuča), *grmiti, grom, istočnjak, jug, jugo, kolobar, kozomor, led, maistro, magla, magljivo, mećava, mraz, mrzao, munja, oblačan, oblak, oblačiti se, pah, pijavica,*

¹ U najnovijem *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* autor je napisao nešto preko 900 natuknica koje se odnose na meteorologiju i hidrologiju pa se tako taj rječnik može smatrati najpotpunijim općim rječnikom koji obuhvaća i ove dvije znanstvene discipline. U času predavanja rukopisa za ovaj članak Rječnik još nije bio objavljen.

povitarce, rosa, sjever, smorac, smrznuti se, snijeg, snježan, snježiti, studeno, suša, tresak, tuča, tutanj, vedar, vedriti se, vedrina, vihar, vjehar, vjetar (scirocco, levante, burra, ostro, garbin, maistral, ponente, vjetar od kraja), val, vjetrokaz, vlaga, vrijeme, zapadnjak, studen, zima, zrak. U Hrvatsko-talijanskom rječniku Kašića iz 1599., koji obuhvaća već 455 strana, nalazi se svega 28 meteoroloških natuknica, a u rječniku *Blago jezika slovinskoga* Mikalje iz 1649. na 863 strane pojavljuje se ukupno 58 riječi koje ubrajamo u meteorološko nazivlje. U Habelićevu *Dictionaru ili rechi slovenske* na 460 strana iz 1670 g. našao sam 40 riječi meteorološkog značenja, a u rječniku Della Belle: *Dizionario italiano, latino, illirico*, iz 1728. na 956 strana, već 93 takve natuknice. U znamenitom Belostenčevu djelu *Gazophylacium illyrico-latinum*, iz 1740 g. pojavljuju se na 654 strane 83 riječi meteorološkog značenja, dok su u Jambrešićevu rječniku *Lexicon latinum, interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica* iz 1742. pronađene svega 43 natuknice takvog značenja. U prvoj polovici devetnaestog stoljeća objavljena su tri rječnika u kojima se također nalaze riječi meteorološkog značenja: Voltićev *Ricsoslovník illirskoga, italijanskoga i nimackoga jezika*, iz 1803. god. sadrži na 610 strana 81 riječ, Stullijevo *Rjecosloxyje illirico-ital-latin*, iz 1806. god. ima na 1401 strani svega 93 "meteorološke" riječi, a rječnik Mažuranića i Užarevića *Deutsch-illirisches-Wörterbuch*, iz 1842., na 486 strana ima 114 riječi meteorološkog značenja. Moglo bi se stoga reći da se već od polovice osamnaestog stoljeća rječnik meteoroloških pojmova proširuje na oko stotinu pojmova i da većina rječnika obuhvaća isti korpus riječi. Dodajmo tome i podatak da su u naprijed razmatranim rječnicima riječi ispisane slovnim sustavom koji za riječi sa sadašnjim slovima *c, č, ć, dž, d, g, j, lj, nj, s, š, t, v* i *ž* koristi kombinacije tih slova sa *z, h, gy, gh, ly, sz, β, th* i dr. (vidi Belostenec, str. 23), pa u nekoliko slučajeva nije bilo lagano odrediti o kojoj se riječi radi.

Veoma značajan pomak u smjeru proširenja znanstvenog nazivlja u hrvatskom jeziku ostvario je Šulek svojim *Njemačko-hrvatskim rječnikom* objavljenim 1860., te *Hrvatsko-njemačko-talijanskim rječnikom znanstvenog nazivlja* objavljenim 1874–1875. god. na 1390 strana, u kojem sam ustvrdio čak 267 riječi

meteorološkog nazivlja. U tom pionirskom djelu hrvatske leksikografije Šulek je unio mnoge nove riječi – zamjene za strane nazive koje su ušle u svakidašnji govor i ostale do danas. Od posebnog je značenja i pionirski rad V. Šeringera, koji je od 1899. do 1942. objavio čak pet izdanja svojeg *Priručnog rječnika tuđih riječi i fraza*. Fond riječi meteorološkog značenja popeo se od 33 u prvom do 57 u zadnjem izdanju. Početkom dvadesetog stoljeća pojavljuju se dva opsežna rječnika, i to Parčićev *Rječnik hrvatsko-talijanski* na 1286 strana, te Broza i Ivekovićev *Rječnik hrvatskog jezika* u dva dijela, s 1735 strana, prvi s 283, drugi sa 153 riječi meteorološkog nazivlja. Tumačenju tuđica koje je tako uporno provodio Šeringer nastavljaču 1945. Prica svojim *Rječnikom stranih riječi i izraza*, u kojem na 243 strane nalazimo 67 meteoroloških pojmova, te Klaić od 1951. *Rječnikom stranih riječi i izraza*, u kojem se na 714 strana pojavljuju 163 riječi meteorološkog značenja. Od tog vrlo popularnog i poznatog rječnika izašao je dosad velik broj izdanja, od kojih je posljednje tiskano 2001. g. na 1456 strana s 243 meteorološka pojma, no to je izdanje zapravo nepromijenjeno izdanje iz osamdesetih godina prošlog stoljeća! Tu skupinu nastavljaču i autori Anić, Klaić i Domović svojim *Rječnikom stranih riječi* izašlim 1998. na 1504 strane, u kojem se pojavljuju 304 meteorološka pojma, te Anić i Goldstein 1999. svojim *Rječnikom stranih riječi*, u kojem na 1471 strani nalazimo 437 meteoroloških pojmova.

U dosad najvećem *Rječniku hrvatskog ili srpskog jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, koji je objavljen u razdoblju od 1880. do 1976. u 23 knjige (97 svezaka) na ukupno oko 22.000 strana nalazi se 410 naziva meteorološkog značenja. U rječnik su unesene i analizirane riječi najvećim dijelom iz književnih djela te iz rječnika sve do prve polovice devetnaestog stoljeća, te nisu obuhvaćeni stručni pojmovi, a ni riječi koje se pojavljuju u Šulekovu rječniku. U izdanju Matice hrvatske i Matice srpske pojavljuje se 1967. *Rječnik hrvatskosrpskog književnog jezika*, prva dva sveska, koji obuhvaćaju riječi slova od A do K, i u tom zagrebačkom izdanju na ukupno 1587 strana ima ukupno 214 meteoroloških pojmova.² U *Rječniku hrvatskoga književnog jezika od Preporoda do I. G. Kovačića* Benešića, koji je

² Valja napomenuti da je Matica srpska izdala kompletan rječnik srpskohrvatskog književnog jezika, koji obuhvaća sva slova.

u razdoblju od 1985. do 1990. izašao u 12 svezaka na ukupno 2713 strane, nalazi se ukupno 227 pojmova meteorološkog značenja. Skupinu rječnika hrvatskog jezika nastavlja Anić 1998. (to je treće izdanje) svojim *Rječnikom hrvatskog jezika* i na 1439 strana daje 287 meteoroloških naziva te Šonje najnovijim *Rječnikom hrvatskog jezika* iz 2000., koji na 1450 strana donosi čak 521 meteorološki pojam. U tu skupinu rječnika mogli bi donekle uključiti i rječnik u *Hrvatskom jezičnom savjetniku* autora Hudečeka, Mihaljevića i Vukojevića iz 1999., u kojem se na 1659 strana spominje 359 meteoroloških pojmova, te *Hrvatski čestotni rječnik* autora Mogaša, Bratanića i Tadića iz 1999., u kojem nalazimo 359 meteorološka naziva. U *Pomorskom rječniku* Vidovića, iz 1984., na 589 strana pojavilo se ukupno 96 meteoroloških naziva.

Posebnu grupu od deset rječnika čine dvojezični rječnici, od kojih prvo ističemo *Hrvatsko-njemački tehnički rječnik* Dabca iz 1970., u kojem na 1574 strane nalazimo 695 meteoroloških pojmova, te *Hrvatsko-njemački elektrotehnički rječnik* autora Muljevića i Horvatića iz 2000., sa 1126 strana i 332 meteorološka pojma. Dayre, Deanović i Maixner u svojem *Hrvatskosrpsko-francuskom rječniku* iz 1960., na 960 strana imaju 207 meteoroloških pojmova. Bujas u *Hrvatsko ili srpsko - engleskom enciklopedijskom rječniku* iz 1983–1989. u dva sveska (A–F, M–O) na ukupno 1009 strana ima 309 meteoroloških naziva, a Marević u *Hrvatsko-latinskom enciklopedijskom rječniku*, objavljenom 1997. u dva dijela, na ukupno 3126 strana daje ukupno 551 meteorološki naziv. U poznatom *Hrvatsko-njemačkom rječniku* Jakić i Hurma iz 1991. g. (VII. izd.) na 1249 strana pojavljuju se ukupno 433 meteorološka naziva. Ističemo nadalje *Osmojezični enciklopedijski rječnik* Leksikografskog zavoda, od kojeg su dosada izašla tri sveska (od A do N) na ukupno 852 strane sa svega 55 pojmova meteorološkog nazivlja, te *Četverojezični rječnik hrvatsko-njemačko-englesko-latinski* autorice Matas, koji obuhvaća stručne pojmove iz poljoprivrede, šumarstva, veterine i primijenjene biologije, a koji je objavljen 1999., na 700 strana navodi samo 36 pojmova iz meteorologije. Ritz u *Hrvatsko-engleskom i englesko-hrvatskom agronomskom rječniku*, objavljenom 1996., na 310 strana na-

vodi 238 meteoroloških pojmova, dok Nussdorfer u svom *Hrvatsko-švedskom rječniku*, objavljenom 2000., na 1450 strana ima 519 riječi vezanih uz meteorologiju.

U zadnjoj grupi obuhvatio sam etimologijske rječnike od kojih prvo navodim fundamentalno djelo *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Skoka, izdanom 1972 g., koji u četiri dijela na ukupno 3016 stranica obrađuje 47 meteorološka naziva, te *Hrvatski etimologijski rječnik* Gluhaka iz 1993., koji na 832 strane analizira 21 meteorološki naziv. Ladan u svom djelu *Riječi*, objavljenom 2000., na 110 strana ima objašnjeno ukupno 79 meteoroloških pojmova. U tim djelima mogu se naći studiozno protumačena podrijetla najčešće korištenih meteoroloških pojmova pa se zainteresirani upućuju na ta djela.

Spomenuo sam sva analizirana djela, a kao indicaciju potpunosti u pogledu meteoroloških naziva i broj riječi koji tretiraju te pojmove, za koje se posebno u novijim djelima daju i objašnjenja, od kojih neka nisu točna, što i ne začuđuje ako se ima u vidu da dosad u Hrvatskoj nemamo odgovarajući pojmovnik meteoroloških naziva, a nakon poznatog Kučerina djela *Vrieme*, objavljenog 1897., tiskan je gotovo zanemariv broj popularnih djela iz meteorologije. U Akademijinu *Rječniku*, koji je izlazio gotovo stotinu godina, spominju se i pisci, odnosno dio teksta književnih i drugih djela gdje su pojedine riječi upotrijebljene, pa se može dobiti i bolji uvid u smisao i način korištenja pojedinih riječi. Tomu valja dodati da u brojnim višejezičnim rječnicima ima pogrešnih prijevoda za određene meteorološke pojmove, no razmatranje toga izlazi iz okvira ovog rada.

3. METEOROLOŠKO NAZIVLJE KROZ VJEKOVE

Analizu meteorološkog nazivlja podijelili smo po grupama koje obuhvaćaju pojmove određenih znanstvenih područja u meteorologiji ili fizici, te opće pojmove. Na takav način moguće je bolje pratiti razvoj pojedinih naziva odnosno termina kroz posljednjih 400 godina, a posebno posljednjih 50 godina izuzetan razvoj pogotovo u području instrumentalne meteorologije i numeričke prognoze vremena. Razumljivo je da zbog opsežnosti nije moguće prikazati sve nazive, već su tu samo najvažniji i najzanimljiviji.

3.1. Hidrometeori

Dažd (kiša), sveslavenska riječ, pojavljuje se već u Vrančićevu rječniku i zadržava se sve do osamdesetih godina prošlog stoljeća, iako se već od početka prošlog vijeka uz tu riječ daje sinonim *kiša*, a poslije se označava kao arhaizam. Della Bella navodi i *krvavi dažd*, *gradni dažd*, *dažd s vjetrom*, *nagli dažd*, *plohi dažd*, *prigodni dažd*. Mnogo pripadnih riječi kao što su *daždica* (kišica), *daždjeti* (kišiti), *dažddevica* (kišnica), *dažljiv* (kišan) nalazimo u mnogim starim rječnicima, a riječ *daždjenje* i u najnovijem rječniku Šonje.

Grad (tuča) stara je hrvatska riječ za koju se u najstarijim rječnicima daje tumačenje *tuča*, *krupa* (Mikalja, Belostenec), navodi se i *snježni grad*, a Broz ima pojam *suhi grad* kao tuču bez kiše. U našim krajevima riječ *grad* zamijenila je isto tako stara hrvatska riječ **tuča**, koju nalazimo u rječniku Mikalje već prije tri i pol stoljeća, a i poslije u svim rječnicima, pa je ona u našim krajevima najvećim dijelom istisnula riječ *grad*. Za tumačenje tuče i u najnovijim se rječnicima govori da su to smrznute kapi kiše! Zanimljivi su i drugi srodni pojmovi: Mikalja navodi naziv *gradnji* (pun tuče), kojeg nema niti u jednom drugom rječniku. Riječ *gradobitje*, *gradobitina*, *gradonosan* kao pojam za nešto potučeno, oštećeno tučom pojavljuje se po prvi put u Voltićevu rječniku prije dva stoljeća, a i poslije u nekim rječnicima.

Krupa (solika) kao pojam pojavljuje se od početka devetnaestog stoljeća u svim rječnicima, no većinom se tumači kao sitna tuča, a po Brozu se od nje razlikuje po tome "što je sitnija i mekša i najviše pada zimi a grad samo ljeti" i tek u najnovijim rječnicima pojavljuje se tumačenje da se radi o soliki. U modernom hrvatskom govoru tu riječ u stručnoj i općoj uporabi zamjenjuje naziv *solika*.

Inje je naziv koji spominje već Belostenec i za taj pojam se u nekim rječnicima (Broz; Osmojezični rječnik (852 str.) i Šonje) navodi da se radi "o smrznutoj magli zimi, odnosno da se radi o smrznutim vodenim česticama rose u proljeće i jesen". U rječnicima nisam našao nikakve razlike u pojedinim vrstamainja kao što je to slučaj u drugim jezicima (*tvrdo i meko inje*).

Mraz je vrsta hidrometeora koji nastaje depozicijom vodene pare iz okolnog zraka na pred-

metima na tlu; prvi ga spominje Vrančić, a naziv je ostao nepromijenjen kroz vijekove iako se u nekim primorskim krajevima zadržao i naziv *slana*, koji prvi spominje Voltić, a krajem devetnaestog stoljeća i Šeringer kao stranu riječ. Zanimljivo je da se naziv *slana* koristi i za "solni prekrivač nalik na mraz što ga donosi bura dižući gusti sloj vodenih kapljica s morske površine" (Šonje), za što postoji riječ *posolica*. Anić navodi i malo poznat pojam **sumrazica** za stanje "kad počinje mraz, kad steže".

Slota je prema nekima regionalni naziv za *sunježicu* i tu riječ nalazimo samo u rječnicima izašlima početkom, te u dva rječnika krajem dvadesetog stoljeća. Riječ se tumači kao sitna kiša sa snijegom, *susnježica*, *lapavica* i *klapavica*. Samo u rječnicima Broza, Parčića i u Akademijinom rječniku ima za **susnježicu** naziv *bjelokapac*.

Snijeg se spominje kao vrsta hidrometeora već u najstarijim rječnicima (*snieg*, *szneg*, *snig*) i daju mu se u nekim rječnicima i dodatna obilježja: *južen s.*, *pahalj s.*, *ponovac* (snijeg koji ponovo padne na drugi s.), *vječni s.*, *mokri s.*, *zaleđeni s.*, *stari s.* S tim u vezi navode se i pridjevi *snjegovit*, *snjegopadan* (gdje padne mnogo s.), **snježanica** (voda od snijega), **snježan** (bogat snijegom), koji se u starim rječnicima pojavljuje kao *sznesen*, **snježanik** (po vrhu stvrdnut snijeg po kojem se može hodati), **sniježenje**, **snježište** (po Parčiću granica vječnog snijega, po Dabcu granica snijega). *Snježnica* je po nekima voda od otopljenog snijega, a po drugima jama puna snijega, što je danas općenito prihvaćeno. Samo u Akademijinu rječniku navodi se i naziv **snježnjak** za snijeg pomiješan s kišom ili susnježicu. Naziv **snježnik** protumačen je u Jezičnom savjetniku kao vječni snijeg. U Benešićevom rječniku navodi se i **cijelac** za svjež, netaknut snijeg, a u Mažuranića naziv **pahulj** za pramen snijega. **Sušac** je po Voltiću mjesec ožujak, a od Akademijina rječnika navodamo pod tim se pojmom navodi suhi snijeg, **pršić**. U Akademijinu rječniku pojavljuje se i naziv **cigančići**, koji se tumači kao "snijeg koji se padajući malo otopi pa se zbije u zrnca i tako na zemlju pada (nije grad nego nalik na nj) zove se i soja", što je vjerojatno **zrnat snijeg**. U vezi s **ledom** noviji rječnici navode **ledeni pokrivač**, **ledeni pojas**, **ledeni brijeg**, **ledenjački**, **ledenjak**, **ledenica** (ledena siga po Brozu i

Akademijinu rječniku), **santa**, a u najnovijim rječnicima **ledeno cvijeće** (na prozoru) i **oledba** (glacijacija). Anić navodi naziv **pokorica** za tanak, krhak sloj leda na površini vode ili snijega, dok je to za Šonju čvrsta kora na površini tla nakon pljuska kiše. Naziv **poledica** za tanak sloj nastao smrzavanjem vode na tlu pojavljuje se već u Jambrešića i u mnogim kasnijim rječnicima, a za isti pojam i naziv **sklizavica** u rječniku Parčića i mnogim kasnijim rječnicima.

Mećava se kao naziv pojavljuje već kod Mikalje u sedamnaestom stoljeću, a u mladim rječnicima taj je pojam vezan uz snježnu oluju, vijavicu, kojoj Voltić daje i naziv **mećavica**, a Akademijinu rječniku tom se pojmu daje značenje vrlo gustog snijega praćenog olujnim vjetrom. Stari naziv za isti pojam jest **smuta**, koji prvi spominje Šulek i tumači kao mećavu, vijavicu, a Broz kao sjeverni vjetar sa snijegom. Taj naziv nalazimo još samo u Akademijinom rječniku.

Solika se kao naziv pojavljuje već u sedamnaestom stoljeću kod Habelića, a drugdje se i tumači kao "sitan grad", sugradica, krupa, a ima i nazive *sočica*, *solica*, *solja*, koji su se ponegdje zadržali i do dvadesetog stoljeća.

Sugradica se spominje već početkom devetnaestog stoljeća kod Stullija i Mažuranića kao "sitna tuča", a u Akademijinu rječniku kao kiša pomiješana s tučom. Naziv **sumuzga** odnosi se u istom rječniku, a i Brozovu, na slučaj kad se "snijeg i grad i tuča ugruša", a poslije se u rječnicima taj izraz ne pojavljuje. Za taj hidrometeor danas ne znamo odgovarajući naziv.

Kiša spada među meteorološke nazive koje nalazimo već u najstarijim rječnicima počevši od Vrančića (*dasy*), a u nekim rječnicima i uz obilje pripadnih značajki: tako Broz govori o "groznoj, rosnoj, durdevskoj kiši", Šonje o "kрупnoj, zenitnoj, blatnoj, ledenoj i sipećoj kiši", Hurm o "mjestimičnoj, sitnoj i dugotrajnoj kiši", drugi autori o *jakoj kiši*, *dugotrajnoj kiši*, *ledenoj (pothladenoj) kiši*, *neprekidnoj kiši*, *smrznutoj kiši*, *obojenoj kiši*, *žestokoj kiši*, *zimskoj kiši*, *kiši kao iz kabla i kišurini*. Već od Šuleka nadalje navodi se naziv **pljusak**, Mažuranić navodi **pljuštavicu** za kišu koja pljušti, spominje se *grmljavinski pljusak*, *lokalni pljusak*, a potkraj prošlog stoljeća ušao je u rječnike i *pljusak snijega*. Za kratkotrajnu

kišu velikih kapi, dakle pljusak kiše, nalazimo kod Voltića naziv **škropac**, koji se djelomice zadržao i u rječnicima objavljenima u dvadesetom stoljeću, no danas nam je bliži uz pojam posve kratkotrajne kiše koja samo poškropi tlo. Parčić uvodi početkom stoljeća naziv **provala oblaka**, a desetak godina prije Šulek ima naziv **prolom oblaka**. Oba naziva zadržala su se i do danas u nepromijenjenom obliku, no pojam **zavalita kiša** za kišu koja pada na velikom području nije prihvaćen. Benešić navodi glagol **raskišiti se** za "postati kišovit". Zanimljiv je i naziv **ršum (hršum)** što ga početkom dvadesetog stoljeća navodi Broz za pljusak kiše s vjetrom, odnosno burom. Anić pak za tumačenje te riječi ima veliku ljutnju, bijes!

Rosulja se kao naziv za kišu vrlo sitnih kapljica pojavljuje tek početkom prošlog stoljeća kod Parčića i kasnije se u rječnicima zadržala sve do naših dana. Napominjemo da je u Marevićevu rječniku taj naziv vezan uz **izmaglicu**, tj. vrlo sitnu kišu koja pada iz magle. S tim je u vezi glagol *rositi* za padanje rose. Šulek navodi i druge nazive za *izmaglicu*: *izmaga*, *tmora*, a valja istaći da se ispravno tumačenje za taj naziv nalazi u svim suvremenim rječnicima. Vidović navodi i regionalni naziv *kaližina*.

Oborina je pojam koji je u nas svojevremeno izazvao dosta diskusije i suprostavljanja: u geografima se govori o **padalinama**, dok meteorolozi smatraju da je za hidrometeore ispravan prvi naziv. Šulek već krajem devetnaestog stoljeća ima riječ *oborina* i uz nju riječ **padavina**, a naziv *oborina* pojavljuje se kod Parčića i Akademijinu rječniku kao i u svim mladim rječnicima. Šulek piše o *nestalnoj, tekućoj i uzdušnoj padavini*. Uz riječ *oborina* navodi se kao sinonim i **padalina** (Klaić, Šonje) a Jezični savjetnik i Marević za taj naziv upućuju na naziv *oborina*.

Rosa je vrlo star naziv, koji nalazimo u svim rječnicima. Zanimljivo je (i netočno) tumačenje koje nalazimo u Akademijinom rječniku: "rasute vodene kapljice, koje se ujutro ili uveče kad zahladi i padne temperatura uzduha slegnu na zemlju, biljke i lišće". Navodi se i primjer **rosan** za predmete prekrivene rosom, a u najnovijim Klaićevim rječnicima navodi se i talijanizam **rosata** za *slanu, soliku i sitan dažd*.

3.2. Meteorologija - općenito

Aer kao naziv za zrak pojavljuje se već sredinom sedamnaestog stoljeća kod Mikalje, a i poslije u mnogim rječnicima do dvadesetog stoljeća. Prica mu daje tumačenje **povjetarac**. Pojam **aerologija** ima prvi Šeringer u svom rječniku 1942., a poslije Klaić i mnogi drugi. Riječ **aerolog** nalazimo u Novosadskom rječniku krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća, a Šonje dodaje i **aerologinja**. Mažuranić navodi naziv *ajerslovlje* za nauku o zraku. Naziv **atmosfera** prvi se put pojavljuje u Šulekovom rječniku uz sinonime **ozračje**, **zračiste**, a Šeringer za isti pojam ima nazive **dahokrug**, **punokrug**, a Benešić **parokrug** i **uzdušiste**. Šulek za **atmosferski** uvodi naziv **ozračni**, koji se međutim nije održao. Uz riječ **zrak** Benešić navodi i pojam **hara**, a ta se riječ pojavljuje i u novijim Klaićevim rječnicima uz značenje, zrak, uzduh pa i klima! Radi potpunosti dodajmo i da se u nas potpuno napuštena riječ **vazduh** spominje u Voltića početkom devetnaestog i u Broza početkom dvadesetog stoljeća (Broz navodi da se ta riječ koristi u Boki Kotorskoj); tu je i riječ **uzduh**.

Naziv **razmicanje** za danas uobičajeni pojam **divergencija** uveo je također Šulek, no ni taj se pojam nije održao u rječnicima. Naziv **geofizika** pojavljuje po prvi puta u Šeringerovu rječniku 1942. i uz pridjev **geofizički**, te **geofizičar** imaju mjesto i u mladim rječnicima.

Riječ **meteorolog** nalazimo po prvi puta u Šulekovom rječniku, no on daje prednost pojmu **pogodar**, **vremenar**, iako se ti nazivi poslije u rječnicima nisu zadržali. Isto vrijedi i za pojam **meteorologija**, za koji Šulek uvodi **pogodarstvo**, **vremenarstvo**, pa i **meteorognozija**. Takvu sudbinu doživjela je i riječ **pogodoslovlje**, koju u svom rječniku navodi Mažuranić. U nekim rječnicima od sedamdesetih godina prošlog stoljeća navode se već i grane meteorologije kao: *zrakoplovna*, *pomorska*, *primijenjena*, *sinoptička m.*, a pridjev **meteorološki** postoji u nekim rječnicima kao **meteorološki**. Međutim, naziv *meteorološki* općenito je prihvaćen u brojnim oznakama meteoroloških primjena i aktivnosti. U rječniku Anića, Klaića i Domovića (u daljem tekstu Domovićev rječnik) navode se i pojmovi **meteoronomija** kao znanost o "zakonima po kojima se događaju promjene u zraku" te **meteoroskopija** za "pro-

matranje ili proučavanje vremena i vremenskih promjena u atmosferi", koji se ne koriste u stručnim krugovima. U najnovijim rječnicima uveden je i pojam **mikrometeorologija**, te nazivi za razne dijelove atmosfere: **egzosfera**, **mezosfera**, **neutrosfera**, **ozonosfera** i dr.

Od naziva **motrilac** kojeg nalazimo već kod Šuleka, Mažuranića pa sve do najnovijih vremena pojavljuje se i naziv **motritelj**, te **opažatelj**. Klaić 1951. uz naziv *motritelj* navodi i strani naziv **opservator**, a posljednjih desetaka godina se umjesto naziva **osmatrač** predlaže bolji naziv *motritelj*. Analogno se umjesto **osmatranja** i **posmatranja** navodi **motrenje**, odnosno glagol **motriti** umjesto **posmatrati**.

Postaja kao mjesto gdje se obavljaju meteorološka motrenja pojavljuje se kao naziv već kod Parčića početkom prošlog stoljeća, no još tada ne u direktno meteorološkoj naznaci (Kučera u svojoj knjizi *Vrieme* govori o postajama već krajem devetnaestog stoljeća). Parčić ima također izraz **stanica**, no i za nju se meteorološka povezanost nalazi u rječnicima tek od sedamdesetih godina prošlog stoljeća pa nadalje (Dabac), a Muljević navodi razne vrste **meteoroloških stanica**. Mjesto gdje se obavljaju meteorološka motrenja danas nazivamo **motrilište**, no naziv **motrište** javlja se najprije u Šuleka. U najnovijim rječnicima nalazimo nazive **kišomjerna stanica**, **klimatološka stanica**.

Prvu podjelu atmosfere na slojeve nalazimo već kod Šeringera 1942; on navodi **stratosferu** i **troposferu**; krajem prošlog stoljeća tome se dodaju i drugi nazivi: **tropopauza** te *troposferski* i *stratosferski*, a u Domovićevu rječniku pojavljuje se i pojam **supstratosfera**, u struci nepoznat, umjesto naziva **tropopauza**. Naziv **ionosfera** dolazi u rječnicima tek krajem prošlog stoljeća, a Muljević govori i o *ionosferskoj buri* i *ionosferskim oblacima*.

Od općih pojmova značajnih u meteorologiji navodimo prije svega **advekciju** (prema Šonji to je prijenos u meridionalnom smjeru!), **inverziju**, koja se pojavljuje kod Broza a i Parčića, a u meteorološkoj vezi tek od Dabca, pojam **konvekcija**, koji se najčešće spominje u nemeteorološkom smislu, **temperatura**, koju tek Šeringer krajem devetnaestog stoljeća tumači kao stupanj topline. U najnovijim stručnim rječ-

nicima navode se razne vrste temperatura kao što su: *dnevna, godišnja, maksimalna, minimalna* i dr. *temperatura*, a navode se i pridjevi **temperaturni i termički**. **Tlak zraka** najprije se spominje u Akademijinu rječniku, a u novijim rječnicima i *parcijalni tlak, barometarski tlak, visoki i niski tlak*. U novijim rječnicima prošlog stoljeća navodi se i **turbulencija i turbulentan**.

Vlaga se spominje već u Mikaljinu rječniku sredinom sedamnaestog stoljeća, Šulek piše uz taj naziv i **vlažina**, no prvi se naziv zadržava pa se pojam dopunjuje sa *specifičnom vlagom, apsolutnom v., relativnom v.* i pritom se vlaga izjednačuje s nazivom **vlažnost** i u najnovijim rječnicima. Uz pridjev **vlažan** u Dapca se navodi i *vlažna godina*. S tim je u vezi i pojam **rosište**, koji prvi uvodi Šulek, a Klaić i u najnovijem izdanju za taj pojam navodi naziv **točka rose**, u nas odbačen.

3.3. Vrijeme i prognoza vremena

Najranije spominjanje pojma **anticiklona** ustanovio sam u prvom izdanju Šeringerova rječnika 1942., spominju ga i Prica i Klaić sredinom prošlog stoljeća, a **anticiklogenezu** tek u najnovijim rječnicima kao i pridjev **anticiklonski**. Isti vremenski početak vrijedi i za pridjeve **barometarski, barički i barotropni**. Prvo spominjanje pojma **ciklon** ima Broz u svojem rječniku već od početka prošlog stoljeća, no razlikovanje **ciklona** od **ciklone** uvodi tek Klaić pedesetih godina. Benešić doduše pojam *ciklon* veže uz vihor i oluju, a u Jezičnom savjetniku za isti se pojam daje tumačenje da se radi o "području niskog tlaka ili olujnom vjetru". No najnoviji rječnici dobro razlikuju pojmove **ciklonalan** i **ciklonski**, a navode i razne vrste ciklona, posebno *genovsku c., frontalnu c. i hladnu c.* kao i naziv **okluzija**. S tim u vezi pojmovi **depresija** i **fronta** spominju se u meteorološkom smislu tek u najnovijim rječnicima u kojima nalazimo razne vrste fronti: *toplu, hladnu frontu* te pojmove **frontalni poremećaj, frontogeneza, frontoliza**. Iako već Šulek uvodi pojam **izobarometričke crte**, tek se u Šeringerovim rječnicima pojavljuje za isti pojam naziv **izobara**, koji nalazimo već u poznatoj Kučerinoj knjizi, a koji je općenito prihvaćen.

Naziv **prognoza** dolazi najprije u Šeringerovim rječnicima, a nakon Pricina tumačenja 1945.

meteorološku primjenu tog pojma kao **prognoza vremena** ili **vremenska prognoza** nalazimo gotovo u svim rječnicima dvadesetog stoljeća, pa se već piše *opća prognoza, kratkoročna p., dugoročna p.*, pa i *radioprognoza*. Naziv **prognostičar** i **prognostičarka** također je ušao u rječnike tek u najnovije vrijeme, a u Jezičnom savjetniku umjesto naziva **prognozer** savjetuje se korištenje naziva *prognostičar*. Za glagol **prognozirati** u tom savjetniku predlaže se **predviđati**, a u Bujasa daje se i izraz **prognosticirati**. Stulli u osamnaestom stoljeću navodi naziv *prorok vremena*, no taj se naziv nije poslije pojavio nigdje drugdje u rječnicima. Prica i Klaić uvode sredinom prošlog stoljeća pojam **sinoptički** za nešto pregledno, a poslije se taj naziv veže uz **sinoptičku meteorologiju, sinoptičku kartu** i općenito uz naziv **sinoptika** za dio meteorologije koji se bavi prognozom vremena. Zanimljivo je da se pojam **topografija** navodi već u Pricinu rječniku, a tek se u najnovijem rječniku Šonje spominje *apsolutna t. i relativna t.* Opći pojam **poremećaj** jedino se u Marevićevu rječniku dovodi u vezu s atmosferskim neprilikama, a **vremensku situaciju** navode u svojim rječnicima Hurm i Dabac (taj autor i *velevremensku situaciju*). U Akademijinu rječniku stoji i naziv **smetnja**, koji pojam Dabac povezuje s *atmosferskom, ionosferskom, meteorološkom* i *smetnjom uslijed grmljavine*.

Riječ **vrijeme** poznata je već i u najstarijim rječnicima od Vrančića pa nadalje (*vrieme, vreme, vrijeme*), pa se u njima piše *lijepo, vedro, grubo, smeteno, nezdravo, zgodno, ružno, pogodno, sunčano, tmurno*, a u novije doba i *kišovito, hladno i toplo vrijeme* i s tim u vezi i *vremenske prilike*. U najnovijem Anićeveu rječniku pravi se razlika između **zahladnjenja** (blaži pad temperature) i **zahlađenja** (osjetni pad temperature zraka). Navode se i glagoli **zahladiti** i **zahladnjeti**. Naziv **zahladica** imaju u svojim rječnicima Parčić, Akademija i Benešić, a pod tim pojmom podrazumijevaju se večernje smanjenje ljetne vrućine. Pojam **nepogoda** uveo je već Stulli početkom devedesetog stoljeća i taj je postao pojam ružnog vremena, nevremena koje može izazvati i štetu, a široko se koristi i u svezi s **elementarnom nepogodom**, što se u rječnicima pojavljuje tek u najnovije vrijeme. Spomenimo da Belostenec, Habelić, a poslije i Akademijin rječnik za

kišovito vrijeme koriste naziv **godeno vrijeme**. Pojam **nevrijeme** prvi spominje Stulli, a za njim i Šulek, dok je naziv *nevera* prvi uveo Parčić početkom dvadesetog stoljeća. Tumačenja tog pojma dosta se razlikuju u starijim rječnicima pa se tako u Akademijinu rječniku piše da se radi o oluji na moru, odnosno mećavi, a u najnovijem rječniku Šonje piše da je to "kratkotrajna vremenska nepogoda uzrokovana velikim vrućinama" i uopće se ne spominje da je ta pojava vezana za more. Što se tiče pojma **neverin**, postoji većinom naznaka da se radi o slabijoj *neveri*. U vezi s *jugom* navode se i glagoli **objužiti**, **sjužiti**, **ojužiti** za vremensko stanje kad je ugrijalo kao s jugom te nazivi **jugovina**, **južina** za vremensko stanje kad puše *jugo* i ljudi se teško osjećaju. Turski izraz **kijamet** za veliko nevrijeme, veliku oluju, snježnu mećavu prvi navodi Parčić početkom prošlog stoljeća. Benešić spominje i glagol **ovremeniti** i pod njim smatra proljepšanje vremena. Vidović u svom rječniku navodi i naziv **šugavela** kao regionalni izraz i tumači ga kao lijepo vrijeme za koje se smatra da neće dugo potrajati.

Naziv **oluja** povezan je uz različita vremenska stanja pa i u nas kao i u drugim jezicima u javnosti ne postoji općenito prihvaćeno strogo tumačenje tog pojma. Taj naziv spominje već Šulek, Broz ga tumači nevremenom, a u Akademijinu i Benešićevom rječniku se govori o "nevremenu, kad udari velika kiša ili tuča s bljeskom i gromovima", Dabac i Muljević navode *snježnu oluju*, *pješčanu* odnosno *toplinsku oluju*, a Šeringer spominje *morsku oluju*. Tek se u najnovijim rječnicima nazivi *jaka oluja*, *teška oluja* vežu za meteorološko shvaćanje *oluje* kao vjetrovnog stanja. U nekim rječnicima navode se i pojmovi **olujnost** i **olujina**.

Pojam **omara** uveo je također Šulek za **sparinu** i oba su se naziva održala do naših dana, a navode se i sinonimi **omarina** i **zapara**, te pridjevi **sparan** i **omaran**. Za *omaru* Anić tumači da su to "vlaga i tlak zraka kakvi se osjećaju pred kišu" a Benešić ima naziv **ispara** kao sinonim za *zaparu*. Za velike vrućine Šulek daje naziv **žega**, **jara** a naziv **pasji dani** navodi već Parčić, Anić ima **pasju žegu**. Anić i Domović spominju i **srpanjske vrućine**. U samo dva rječnika (Hurm i Nussdorfer) spominje se i **pasja zima**, no taj izraz nije općenito prihvaćen. Uz velike vrućine vezani su nazivi

pripeka i **prigrevica**, od kojih se samo prvi zadržao u govoru. U Parčića i Akademijinu rječniku nalazimo i naziv **prizega** i **cmarina** za isti pojam. Za velike hladnoće Parčić ima naziv **kostomrazica**, u Akademijinu rječniku već stoji izraz **ciča zima**, a u mladim rječnicima se ističu bliski pojmovi *blaga*, *jaka* i *oštra zima*. Vrlo su poznati pojmovi **bablje ljeto**, što prvi spominje Jambrešić te naziv **miholjsko ljeto**, koji nalazimo u Akademijinu i Anićevom rječniku. U Akademijinu rječniku nalazi se i pojam **mlakajica** za toplo, mirno i mlako vrijeme.

3.4. Meteorološki instrumenti

Prikaz nazivlja u ovom djelu započimamo s **barometrom**, nazivom kojeg spominje Šulek, no on daje prednost nazivu **tlakomjer**, koji se poslije zadržao samo u tehničkoj upotrebi, a ne u meteorologiji. On već razlikuje *zavinut tlakomjer* (barometar na teglicu), a i **barotermograf** kao zapisni tlakomjer. U najnovijim rječnicima ima naziva za razne vrste barometara (*normalni*, *s teglicom*, *s posudicom*), a uz pridjev **barometarski** vežu se i nazivi *barometarski maksimum*, *barometarski stupac*. **Barograf** Šulek naziva *barometrograf*, no ni taj se naziv nije pojavio u kasnijim rječnicima, a *barograf* se navodi u brojnim novijim rječnicima stranih riječi. Za mjerenje tlaka zraka koristi se i **aneroid**, kojeg spominje već Šulek, a kasnije se pojavljuje i termin **aneroidni barometar** (Dabac). U najnovijim rječnicima pojavljuje se i zastarjeli termin **baroskop**, za koji Klaić objašnjava da je vrsta barometra, a u rječniku Domović nalazimo neprihvatljivo objašnjenje da se tu radi o "vrsti barometra kod kojega se po talogu poznaje hoće li vrijeme biti vedro ili oblačno"! Instrument za mjerenje vrlo malih promjena tlaka zraka **mikrobarometar** uvodi Klaić sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća, a potom se u nekoliko rječnika pojavljuju i nazivi **mikrobarograf** i **mikrobarogram**. Naziv **barotermometar** iz najnovijeg Klaićevog rječnika zapravo znači **hipsometar**, naziv koji već ima i Šulek, kojemu kasnije Klaić, Domović daju i nazive **termobarometar**, odnosno **visomjer**. Uz te termine vežu se i nazivi **hipsometrija** i **hipsotermometar**, koje navodi Hurm.

Za mjerenje temperature zraka prve nazive nalazimo kod Šuleka koji navodi hrvatsku riječ

toplomjer (*t. na žestu, t. na živu, t. za najvećinu* (maksimum t.), *t. za najmanjak* (minimum t.)), ali uz njih spominje i danas uobičajeni naziv **termometar**, te za zapisni instrument **termograf** daje naziv **termometrograf** koji se nije zadržao osim u Domovićeve rječniku za instrument za mjerenje najviše i najniže temperature zraka. U najnovije vrijeme već se u rječnicima navode i **suh** i **vlažni termometar**, **bimetalni termometar**, te termometri za mjerenje najviše i najniže temperature zraka. Zanimljivo je da se naziv za zastarjeli instrument **termoskop** dalje navodi i u najnovijim rječnicima kao instrument za pokazivanje promjena temperature na osnovu rastezanja plina. Valja dodati da se je naziv **geotermometar** pojavio samo u dva novija rječnika (Muljević, Domović).

Skupinu instrumenata za mjerenje vlage počinjemo s **vlagomjerom na vlas** i **vlagomjerom na zgust**, kako ih spominje Šulek. Naziv vlagomjer zadržao se i u najnovijim rječnicima iako se sve više navodi naziv **higrometar**, koji, kao i naziv **higrograf**, prvi spominje Klaić sredinom prošlog stoljeća. Dabac navodi više vrsti higrometra (*apsorpcioni, registracijski, rosišni, na vlas*), a Šulekov naziv **vlagomjerstvo** za stranu riječ **higrometrija** nije se zadržao. Šulek je uveo i naziv **vlagokaz** za riječ **higroskop**, koja se koristila poslije, za instrument koji pokazuje promjene vlažnosti zraka, danas zastario. Danas standardan instrument za mjerenje vlažnosti zraka **psihrometar** spominje se tek u Dabčevu i novijim rječnicima kao *aspiracijski p., rotacijski p.* Naziv **polimetar** za spravu koja je spoj termometra i higrometra navodi se samo u Domovićeve rječniku i nije prihvaćen u meteorologiji. Instrument za mjerenje rose **rosomjer** prvi uvodi Šulek, no taj u nas rijetko korišten instrument spominju samo dva tehnička rječnika Dabca i Muljevića.

Za mjerenje oborine Šulek, a poslije jedino Parčić, imaju naziv **daždomjer**, a Šulek uvodi i naziv **kišomjer**, koji je općenito prihvaćen u svim rječnicima, iako je u rječnicima stranih riječi redovit i naziv **pluviometar**, a samo u Domović rječniku i naziv **hijetometar**. Registrirni instrument za oborinu jest **pluviograf**, a u Klaića se pedesetih godina prošlog stoljeća pojavljuje i naziv **ombrometar**, u najnovijim rječnicima i **ombrograf**. Dodajmo da se u najnovijim rječnicima Anića i Klaića nalazi i u meteorološkoj praksi potpuno neprihvaćen na-

ziv **udometar** za kišomjer, te za mjerenje oborine naziv **udometrija** te **hijetometrija** (Domović). Naziv **totalizator** prvi spominje Prica, no ni u jednom mlađem rječniku taj se naziv ne spominje u vezi s mjerenjem oborine kroz dulje vrijeme. Samo u Domovićeve rječniku nalazimo i naziv instrumenta **drozometar** za mjerenje količine oborine od rose.

Isparavanje se počelo redovito mjeriti tek u prošlom stoljeću iako nazive **izparomjer**, **atmometar** i **hlapomjer** uvodi već Šulek. U najnovije vrijeme u rječnicima se pojavljuje za istu spravu i naziv **isparivač** te **evaporimetar**.

Za mjerenje Sunčeva zračenja Šulek je dao izraz **ždrakomjer**, a novije nazive za razne vrste takvih instrumenata koji mjere i Zemljino zračenje nalazimo samo u nekim novim rječnicima: **albedometar**, **aktinometar**, **pirgeometar**, **pirheliometar**, **pirradiometar**, **solarimetar**. Za mjerenja trajanja Sunčeva ozračenja Klaić uvodi u rječnike naziv **heliograf**, koji se u nekim rječnicima namjenjuje i za fotografiranje Sunca, a navodi se i pojam **insolacija** za trajanje sijanja Sunca.

Mjerenje vjetrova obuhvaća mjerenje brzine i smjera vjetrova. Uz naziv **vjetromjer** Šulek uvodi i danas općenito prihvaćeni naziv **anemometar** za instrument za mjerenje brzine vjetrova, pa se poslije navode i vrste anemometra kao *laserski, zdjelčasti i krilni a.* a Šulek navodi i pojam **srednji smjer vjetrova**. Naziv *vjetromjer* nije zapravo odgovarajući jer mjeri samo jednu komponentu vjetrova, no u našim rječnicima zadržao se kao sinonim za **anemometar**. Naziv **anemograf** po prvi se put spominje u Klaića, za njega Parčić ima naziv **vjetropis**, a naziv *anemograf* nalazimo u nekim novijim rječnicima, dok u Domovićeve rječniku za isti instrument ima naziv **anemometrograf**, koji je nepoznat u meteorologiji. Anić u svom rječniku ima i naziv **anemorumbometar** za zastavicu na vrhu jarbola koja pokazuje smjer vjetrova i obično se koristi s anemometrom. Taj se zastario naziv prema ruskoj riječi koristio poslije drugog svjetskog rata za anemografe sovjetske proizvodnje. U Domovićeve rječniku nalazimo i nazive **anemoskop** te **ventilogij** za spravu koja pokazuje smjer puhanja vjetrova. Za određivanje smjera vjetrova naziv **vjetrokaz**, **vetrokazalo** nalazimo po prvi puta kod Stullija i Mažuranića početkom devetnaestog stoljeća, a naziv

vjetrovnica, vjetrovlja i vjetrogled u Parčića početkom prošlog stoljeća. Naziv *vjetrovlja* općenito je prihvaćen u svim rječnicima dvadesetog stoljeća.

Tijekom prošlog stoljeća i u meteorologiju je uvedeno **daljinsko mjerenje**, pojam koji se po prvi put javlja u dva tehnička rječnika (Dabac, Muljević). Visinska mjerenja pomoću **pilot-balona** spominje izričito Marević, **balonsonde** i **radiosonde** Dabac i Muljević, dok se nazivi **radiosondaža** i **meteorološki balon** pojavljuju u Anićeve rječniku. U tu skupinu spadaju i nazivi **radar**, **raketna meteorološka sonda**, **meteorološka raketa**, **radioteodolit** pa i **raketar (raketaš)** kako takva zanimanja navode Muljević i Nussdorfer. **Meteorološki satelit** kao natuknicu ima prvi Dabac, a potom se javlja i u drugim rječnicima, a novi Klaićev rječnik spominje i prvi meteorološki satelit TIROS. Glagol **sondirati** nalazimo najprije u prvom rječniku Šeringera iz 1899., a u dvadesetom stoljeću navode se i pojmovi **sondiranje**, **sondaža** (ispitivanje pomoću sonde), te danas već zastarjeli instrument – preteča radiosonde – **meteorograf**. Za osjetnik, prijemni dio na raznim instrumentima uveden je u najnovijim rječnicima naziv **senzor (osjetilo)**, te u satelitskoj tehnici važan pojam **skenirati**, **skener** za koji se navodi hrvatski izraz **pretražnik**. Poslije drugog svjetskog rata koristio se za instrument za mjerenje gibanja oblaka, a time i vjetra na visini oblaka naziv **nefoskop**, odnosno **nefelometar**; te nazive nalazimo samo u najnovijim rječnicima. Spomenimo i danas nepoznat naziv iz Domovićeve rječnika **meteoroskop**, za koji je dano tumačenje da se radi o “instrumentu koji pokazuje promjene u zraku”. Naziv **meteorološki brod** pojavljuje se samo u Dabčevu rječniku.

3.5. Klimatologija

Prvi spomen naziva **podnevlje** nalazimo u *Gazophilaciumu* Belostenca, koji dodaje i termin **klima**. Oba ta naziva javljaju se u svim mlađim rječnicima kao sinonimi, a u najnovijim rječnicima nastavlja se Šulekova daljnja podjela klime na podtipove: *kontinentalna, morska, sredozemna, tropska, umjerena, blaga, oštra, surova, tropska* i dr. *klima*. Noviji rječnici navode i profesiju **klimatolog**, **klimatologinja**,

te **klimatologiju** i **klimatografiju**, razlikuju **klimatološki** i **klimatologijski**, a Šeringer u svojem zadnjem izdanju rječnika 1942. navodi i pojam **klimatologičan** za “ono što je udešeno prema podneblju i naravi zraka”. Šulek navodi naziv **podnebn**, **klimatičan**, a u drugoj polovici prošlog stoljeća uvodi se i pojam **klimatski** za **klimatske faktore**, odnosno **klimatske uvjete**, **prilike**. U najnovijim rječnicima navode se pojmovi **makroklima**, **mezoklima** i **mikroklima**, te pripadni pridjevi **mikroklimatski** i **makroklimatski**, kao i posebne znanstvene discipline **paleoklimatologija**, **dendroklimatologija** te **aeroklimatologija**. U prikazivanju klimatskih prilika koriste se razne vrste izolinijsa, pa već Šulek uvodi **izohimenu**, **suljetku** za **izoteru**, **sutoplotku** za **izotermu**, **vjetrovnicu (ruža vjetra)**, dok se nazivi **izobronte**, **izofane**, **izohele**, **izohigre**, **izohijete**, **izonefe**, **izotahe** i **izotalantoze** pojavljuju u rječnicima tek od druge polovice prošlog stoljeća. Dabac uvodi i naziv **izoventa** za linije jednake srednje brzine vjetra, a Dumović naziv **izanemone** za isti pojam, te **kronoizoterme** za linije koje prikazuju podjelu temperature prema danima u godini i dobi dana. Značajke klime pojavljuju se zadnjih pedeset godina u mnogim rječnicima: **arktički**, **borealan**, **aridan**, **aridnost**, **kišan**, **kišonosan**, **kišovit** (za taj naziv Šulek ima riječ **kišljiv**), **kišovitost**, **malooborinski**, **salubritet** (pogodnost klime), **sunčan**, **sušast** (sušan) i **suša**, **beskišnica** (Šulek). Za pojam **sezona** Šulek navodi naziv **doba**, koji se u Dabčevom rječniku koristi u kontekstu **godišnje doba**, **kišovito doba**, **sušno doba**. Važni pojmovi su i pala količina oborine koju Dabac naziva **visina kiše (oborine)** te **promjenljiva klima**, a i **raspodjela kiše** koji se navode u nekim novijim rječnicima.

3.6. Elektrometeori

Električne pojave u atmosferi obuhvaćene su već u prvim analiziranim rječnicima. Tako već Mikalja navodi naziv **mugna (munja)** i taj se izraz zadržava u rječnicima do devetnaestog stoljeća a navodi se tada i njihov sinonim **bliesak**. U Dabčevu tehničkom rječniku navode se razne vrste munja: *loptasta, brojevična, kuglasta, linijska, plošna i vrpčasta m*. Naziv **grom** javlja se u svim rječnicima unazad više od četiri stotine godina, u Mažuranića uz sino-

nim **strela**, **tresak**, a istu čestinu pojavljivanja ima i riječ **grmljavina**, koja se u najstarijim rječnicima naziva **garmljavina** (Mikalja) i **germljavina** (Della Bella) te **gromovina** (Stulli). Bujas spominje **oluju s grmljavinom** i **grmljavinske pljuskove**, dok Dabac razlikuje *blisku*, *daleku*, *mjesnu*, *orografsku* i *zimsku g.*, te *grmljavinu u hladnoj i toploj zračnoj masi*. Od početka prošlog stoljeća u nekim rječnicima nalazimo za istu pojavu i naziv **grmljava**. Pripadni glagol **grmjati** zvali su u najstarijim rječnicima **garmiti**, **germiti**, **gromiti**, **garmeti**. **Bljesak munje** Habelić naziva **blesk**, **oblisk**, a s tim u vezi je **bliskanje**, odnosno **bljeskanje** i **bljeskati se**, koje navode brojni rječnici. U Akademijinu rječniku i u dva kasnija rječnika navodi se za pojavu završetka grmljenja glagol **dogrmjeti**. Naziv **zračna munjina** za **atmosferski elektricitet**, koji je predložio Šulek, nije se udomaćio. Izbijanje atmosferskog elektriciteta navodi se kod Stullia kao glagol **sjevati**, Mažuranić navodi **sijevanje**, a Broz i Parčić imaju naziv **sijavica** kao pojavu kad sijeva munja a grom se ne čuje, dok se u Akademijinu i Benešićevu rječniku za istu pojavu daje tumačenje da se radi o kiši koja upada koso s vjetrom. Za **munju** od početka dvadesetog stoljeća u Broza i Parčića, te u najnovije vrijeme samo u Marevića daje se naziv **svjetlica**. Naziv **tutnjava** i **tutnjiti** navode se već u Akademijinu rječniku, a poslije i **udar groma**. Električno izbijanje s vršaka oštih predmeta pod nazivom **vatra sv. Ilije** ima već Vrančić, a u novijim ga rječnicima spominje samo Vidović kao **vatru sv. Nikole**, dok se za istu pojavu u rječnicima Domović i Klaić daje u nas neprihvaćeni naziv **vatra sv. Elma**. U nas vrlo rijetku pojavu **polarnog svjetla** nalazimo najranije kod Šuleka koji ju naziva **sjeverna zora**. Taj se naziv nije zadržao, pa se ta pojava od druge polovine dvadesetog stoljeća najčešće naziva **polarno svjetlo**, **polarna svjetlost** (Dabac, Domović-Klaić) ili pak **aurora borealis**, a na južnoj polutci **aurora australis**.

3.7. Fotometeori

Najčešću optičku pojavu u atmosferi **dugu** nalazimo već u najstarijim rječnicima, i to sve do devetnaestog stoljeća pod nazivom **duga**, **puga**, **luk nebeski** (Habelić), dok se poslije svuda navodi danas opće prihvaćeni naziv **duga** (Benešić za tu pojavu daje i naziv **iris**). U rječ-

nike su od druge polovine prošlog stoljeća ušle i **dugine boje**. Prica u svom rječniku prvi navodi i **halo**, za kojeg Klaić daje tumačenje da je to "svijetao krug oko Sunca ili Mjeseca", a u rječnicima Hurma i Dabca daje se naziv **krug oko Sunca ili Mjeseca**. U vezi s pojavom *halo* dodaju se i nazivi **pasunce** (po Mažuraniću **krivo sunce**, a u najnovijim rječnicima **parhelij**), odnosno **sliepi mjesec** (Šulek), te **krivi mesec** (Mažuranić), za koji najnoviji rječnici navode naziv **parselena**. Od ostalih optičkih pojava prvo navodimo **aureolu** (Šeringer 1920. i mnogi noviji rječnici, a neki i kao **oreol**), **gloriju** (prvi Klaić 1951.), **kolobar** (po Aniću, Bujasu i Hurmu "prsten difuznog svjetla oko Mjeseca, Sunca i drugih izvora svjetlosti" – dakle najvjerojatnije se radi o *aureoli*), **korona** (najranije kod Šeringera 1942, samo u vezi sa Suncem, a tek u najnovije doba u Anića kao meteorološka pojava kao višebojni prsten oko Sunca ili Mjeseca, dakle *kolobar*). Inače hrvatski naziv **vijenac** za *koronu* uvodi već Šulek (**vienac**), odnosno nešto poslije Parčić. Vidović navodi i naziv **prisunčić** za "odbljesak Sunčevih zraka u oblaku". Pojam **zračne objene** dao je prvi u svom rječniku Šulek, a one obuhvaćaju **zračna zrcaljenja** (Dabac i drugi), **miraže** (Šonje, Klaić – za njega su to "predmeti koji postaju vidljivi zbog odraza u zraku!"), **fatamorgana** (prvi navodi Šulek, a poslije se javlja u svim rječnicima). Za *fatamorganu* ima zanimljivo tumačenje u Benešićevom rječniku: "slika udaljenih predmeta prenesena Sunčevim zrakama". Već Šulek ima pojam **snizenost horizonta**, koja se u nekoliko novijih rječnika naziva **depresija horizonta**, za **večernje rumenilo** naziv **zazraka**, a za **disperziju svjetlosti** naziv **razstor svjetlosti**, koji nije prihvaćen. Optičkoj pojavi prelijevanja u duginim bojama na oblacima daje Anić naziv **irizacija**, a neki najnoviji rječnici navode i glagol **irizirati**. Spomenimo i pojave **svjetlucanja** (za tu pojavu Dabac daje pogrešno tumačenje da se radi o prelijevanju boja), **treperenje zvijezda**, kao i već u Akademijinu rječniku naveden naziv **vidljivost**, **vidnost** za koju se u najnovijim rječnicima već detaljizira pa se razlikuje *dnevna*, *noćna*, *dobra*, *loša* i *izvanredna vidljivost*. U tu skupinu spadaju i nazivi **prozračnost** (prvi spominje Šulek), odnosno **prozirnost**, te pojam **mutnost**, **mutnoća**, koje prvi spominje Parčić.

3.8. Oblaci i magla

Naziv **oblak** javlja se u svima, pa i najstarijim rječnicima od Vrančića kao jedna od najčešćih riječi meteorološkog značenja, pa i u *Čestotnom rječniku* nosi visoku frekvenciju pojavljivanja od 324. Della Bella u svom rječniku navodi razne vrste oblaka: *oblak od sunca razcigan*, *oblak prosvjetljen*, *suhi oblak* (“oblak bez vode”!), *raščešljan oblak*, a Mažuranić govori o *oblaku od nepogode* (grmljavinski oblak). Rječnici u drugoj polovici prošlog stoljeća, pa i najnoviji, spominju *guste*, *niske*, *kišne oblake*, *olujne o.*, *radioaktivne o.*, *ledene o.*, *tučnosne o.*, *pahuljaste*, *slojaste o.*, te *oblake lijepog vremena*. Uz naziv **oblačina** uvode se i pridjevi **oblakoloman**, **oblakonosan** (za vjetar koji donosi oblake), te širok niz naziva za promjene stanja neba u vezi oblaka: **oblačiti se**, **pooblačiti se**, **oblačenije** (Habdelić), **oblačan**, **oblačnost** (prvi spominje Parčić), a u Jezičnom savjetniku preporuča se da se umjesto te riječi koristi **naoblaka**. U Domovićeve rječniku nalazimo naziv **nebulozan** uz tumačenje maglovit, oblačan, te **nebulozitet**, **nebuloznost** za oblačnost, naoblačenost. Naziv **naoblaka** prvi spominje Parčić, a Benešić za tu riječ ukazuje na *oblačnost*. U *Gazophilaciumu* spominje se po prvi puta **naoblačujem se**, a taj je glagol kao i pridjev **naoblačen** prihvaćen u svim kasnijim rječnicima. Zanimljiv je i naziv **pavedrina** za stanje neba koje je oblačno “pa se gdješto provedri” (Broz, Akademijin rječnik) ili je to “djelomična vedrina” (Benešić). Benešić spominje i naziv **progalina** te **prošarica** za razvedreno nebo, a Anić ima naziv **provedrica** za vedru površinu na oblačnom nebu. S tim su u vezi i stari nazivi **razvedrenje** i **razvedranje** te **vedrina** i **vedriti se**, koji su postali svakodnevnice riječi. Domović navodi i naziv **nefelologija**, kao dio meteorologije koji se bavi proučavanjem nastanka oblaka.

Poznato je da je prvu i danas prihvaćenu razredbu oblaka dao 1803. Luke Howard. Krajem devetnaestog stoljeća Šulek uvodi nazive za nekoliko vrsta oblaka: **oblak daždjevac** (kišni oblak), **oblak runjevac** (cirus), **humljak** (kumululus), **vitruk** (stratus), **navitra humljak** (stratokumululus), **runjav humljak** (cirokumululus). Što se tiče ostalih u meteorologiji standardnih naziva za oblake kao što su **alto-kumululus**, **altostratus**, **stratokumululus**, **nim-**

bostratus, oni se pojavljuju u rječnicima tek zadnjih desetak godina s iznimkom naziva **nimbus**, koji od Šeringera 1899. nadalje navode mnogi rječnici kao naziv za *kišni oblak*. Mažuranić spominje i **nepogodan oblak**, a Benešić **crnjavinu** kao *crn oblak*. Za ciruse Parčić, a i brojni autori nakon njega, imaju naziv **ovčice**, a u Benešićevom rječniku im je naziv **runjevac**. Naziv **stratus** prvi spominje Klaić 1951, a u najnovijim rječnicima Šonje, odnosno Anića, daje se tumačenje da je to “oblak sive boje iz kojeg ispada rosulja ili zrnat snijeg”. U Benešićevom rječniku pojavljuje se i naziv **zasunčići** za “oblake koji se izgomilaju i rumene kad zađe Sunce”.

Riječ **magla** spada među najstarije riječi meteorološkog nazivlja: tu riječ već imaju Vrančić i Kašić, naziv **megla** Della Bella, a Stulli piše *debela m.*, dok se od Dabca u novijim rječnicima razlikuje *niska*, *gusta*, *rijetka*, *uzdignuta*, *susnježna*, *pothlađena*, *pri tlu*, *prizemna* i *podignuta magla*. Pripadni pridjevi uz taj pojam brojni su: **maglast** (Kašić), **meqliv** (Belostenec), **maglen** (Habdelić), **magličast** (Della Bella), **maglovit** (Mažuranić) koji je i danas u upotrebi. Za krpe magle Šulek ima naziv **maglica**, no taj se izraz udomaćio u astronomiji, a kao sinonim za mutnoću navodi ga samo Bujas. Naziv **magluština**, koji spominje Šulek, javlja se gotovo u svim novijim rječnicima, a spominjemo i široko rasprostranjenu riječ **maglovitost**, koju prvi spominje u svojem rječniku Dayre. Šonje i Anić u svojim najnovijim rječnicima imaju i naziv **omaglica** za slabu maglu ili neproziran, magličast zrak. U Parčićevu rječniku prvi put se spominje **sumaglica** za laganu, rijetku maglu, a Dabac čak navodi da je pri tom vidljivost veća od jednog kilometra.

3.9. Vjetar

Sudeći prema *Čestotnom rječniku* naziv **vjetar** spada među najčešće korištene riječi meteorološkog nazivlja (zabilježeno ih je 512), pa se nalazi i u najstarijim analiziranim rječnicima, u nešto drugačijem obliku: **vitaar** (Vrančić), **vitar** (Kašić i Mikalja), **veter** (Belostenec i Habdelić), a od početka devetnaestog stoljeća u današnjem obliku. Vjetru se u rječnicima daje mnogo prostora, pa se već u sedamnaestom stoljeću navode razne vrste vjetrova kao *velik*, *jak*, *žestok vjetar*, te prema stranama svijeta

odakle vjetar puše. Već Mikalja spominje **vjetar s kraja**, a Šulek i *morski vjetar, sparni vjetar*. Belostenec i Habelić uvode pridjev **vetren**, Stulli **vjetarski** a Doyre **vjetreni**, koji je danas uobičajen. Pojam **vjetrenost** ima u svom rječniku Stulli, no poslije se prihvaćaju nazivi **vjetrovitost** i **vjetrovit**. Za vrlo jak vjetar Akademijim rječnik navodi **vjetrušinu**, što Anić tumači u pejorativnom značenju kao vrlo jak, neugodan, bolestan vjetar koji nosi prašinu. Za vjetar olujne, a poslije i orkanske jačine Mikalja ima ime **vihar** i kaže da je to vjetar “koji se okolo mota”, Kašić kaže da je to **orkan, oluja**, a Della Bella govori o “viharu s naglim deždom, naglasito na morju”. Voltić prvi navodi da je vihar vrtložni vjetar što se ponavlja i u Akademijinu rječniku. Najnoviji Jezični savjetnik umjesto riječi *vihar* upućuje na naziv **vihor**, koji prvi spominje Stulli, no tom nazivu pridaje se u recentnim rječnicima većinom značenje vjetra olujne jačine. Pripadni pridjev **viharljiv**, odnosno **viharan** (Stulli) ima u Akademijinom rječniku značenje “koji se diže s površine mora ili zemlje u obliku pijavice ili stupa prašine dignut ili kao dignut vihorom, uskovitlan, vrtložan”. Šulek razlikuje tri vrste pijavica: *vodena pijavica (vijug, vitlica, ošmrk)*, *morska pijavica (tromba)*, *pješčana pijavica*, te *vjetrna pijavica*. Naziv *vitlica* nalazimo kasnije u Parčića za tajfun, tropski vihor, a u Šonje i Anića da je to zračni vrtlog, zračna pijavica. Naziv **vrtlog** ima Parčić, a u nekim rječnicima zadnjih pedeset godina ta se riječ veže uz **zračni vrtlog, kovitlac**. Spomenimo nadalje da su određeni vjetrovi vezani uz doba dana kad pušu: tako Šulek spominje **dolnjak, doljnac**, Broz i Benešić **donjak** kao vjetar “koji puše s donjih strana”, Parčić navodi **noćnik** ili *noćni vjetar*, naziv koji se zadržao i u modernim rječnicima, a Voltić **polnoćnjak** za sjeverni vjetar. Benešić ima i naziv **jutrenjak** za jutarnji vjetar. Ime vjetra **gornjak** navodi Šulek, a Broz mu daje i oznaku zapadnog vjetra, a to mu značenje daju i najnoviji rječnici. Šulek spominje i naziv za vjetar **sunčanik**, no ne daje mu tumačenje. U Vidovića nalazimo i naziv **podnevniak** za južni vjetar. U Broza i Benešića postoji i naziv **godišnjak** za “povoljan vjetar”. Šulek prvi navodi naziv **zdolac** za istočni vjetar, a za to ime Akademijin rječnik daje tumačenje da se radi o jugoistočnom vjetru. Zanimljivi su i regionalni nazivi: tako Belostenec ima riječ **fortuna** za “silu vjetra na moru”, a to se prošireno značenje u

smislu nevremena na moru pojavljuje i poslije, pa i u najnovijim rječnicima. Klaić mu pridaje i glagol **fortunati** u smislu bješnjeti (nevrijeme), pljuštanje kiše, mećave. Vidović navodi i naziv **fortunal** za vihor, a Anić ga tumači kao jako, naglo nevrijeme na moru s vjetrom. Naziv **friškac** spominje se u Vidovićevu rječniku kao vjetar srednje jačine. Od Broza nadalje u mnogim se rječnicima spominje i naziv **ćuh** za dašak vjetra. Šulek ima i naziv **lahor** za lagani vjetar koji se nalazi i u suvremenim rječnicima. Naziv **bava** tumači se u Benešića, a i poslije, kao lagani vjetrić na moru, Vidović mu dodaje i nazive **bavica, baviža**. Dodajmo tom pregledu da se **Beaufortova ljestvica** i **Beaufortov stupanj** za jačinu vjetra navode u rječnicima posljednjih pedesetak godina. Šulek prvi spominje naziv **orkan**, a od Šeringera taj se naziv uveo za “najjači vihar, buru u Indiji”, poslije se taj vjetar veže uz brzine veće od 120 kmh^{-1} (Šonje, Anić), odnosno za jačinu od 12 bofora (Bujas, Dabac). Naziv **reful** za niz udara vjetra spominje se u Akademijinu rječniku, Klaić sredinom prošlog stoljeća ima naziv **rafal** za jak zamah vjetra, a taj se naziv kao i naziv *refal vjetra* zadržao i do danas u rječnicima. U Akademijinu rječniku pojavljuje se nakon Šulekova naziva **šjun** naziv **šjun**, za pijavicu, što nalazimo i u mnogim drugim rječnicima, pa i u Klaićevu rječniku, gdje je i naziv **šjunada** za pijavicu od vjetra, morskiju pijavicu. Ovdje je umjesno spomenuti i nazive **kozomor** (Mikalja i Della Bella), za koje Broz daje tumačenje da je to “rdavo vrijeme kad koze crkavaju”, **kozoderica** je po Vidoviću “vjetar levanat koji je tako studen da dere kožu”. Parčić, Akademijin rječnik i Anić navode i naziv **šipun**. Vidović ima i naziv vremenskog stanja **škondratera**, koje objašnjava “da se pojavljuje pri promjeni vjetra uz pojavu kiše i grmljavine, obično sa zapada”. U Akademijinu rječniku nalazimo i nazive **krivac** za jugoistočni, krivi vjetar te **razvigor, razvigorac** kao vjetar koji puše sa svih strana, a po Benešiću je to “proljetni vjetar u prvoj polovici travnja koji po pučkom mišljenju razvija pupove u lišću”. Naziv se javlja i u nekim najnovijim rječnicima. U vjetrove koje smatramo dijelom cirkulacije kopno–more najprije ističemo naziv **kopnenjak**, koji nalazimo u Šonje, gdje se tumači kao vjetar koji puše s kopna na more. Vidović za vjetar s kraja daje naziv **terin**, te naziv **odmorac**

za vjetar koji puše od mora prema kopnu. Vjetar s mora prvo spominje Mikalja kao **smorac**, a poslije Parčić i mnogi drugi autori rječnika, a drugi ga nazivaju **zmorac** i navode ga kao sinonim za *smorac*.

Odavna se vjetrove dijeli prema smjeru svijeta odakle pušu, pa ćemo u ovom pregledu početi s nazivom **istočnjak**, za vjetar koji puše s istoka. Nazivi tog vjetra su u najstarijim rječnicima bili nešto drugačiji: Mikalja ga zove **istocgnak**, Voltić **izstocsnik**, Broz **istočnik** (ispod-sunčanik), a u suvremenom, današnjem obliku imamo ga od Akademijina rječnika nadalje. Naziv **ispodsunčanik** kao “vjetar ispod sunca, istočni vjetar” nalazimo i u Parčića i Benešića, a poslije samo u Marevićevu rječniku. Za istočni vjetar Šulek ima i naziv **uztoka**, no počevši od Belostenca uvodi se naziv **levant**, **levanat**, koji su se kao regionalizmi zadržali na Jadranu. Klaić navodi **levantin** za povjetarac koji puše s istoka, a Vidović spominje naziv **levantara** za jaki vjetar levant. Vjetrovi s jugoistoka obuhvaćaju veću grupu, što započinjemo s Mikaljinim nazivom **jugo s istočnjakom**, Stulliju je to **jug istočni**, a od Parčića nadalje navodi se u rječnicima današnji naziv **jugo**. U meteorologiji je prihvaćen naziv **jugo**, a on postoji već u najstarijem rječniku, Vrančićevu, a od Parčića naprijed veže se uz nazive *široko*, *šilok*, *šiloko*. Aničev rječnik razlikuje *ciklonalno* i *anticiklonalno jugo*. **Šilok**, **šiloko** kao regionalni izrazi pojavljuju se u brojnim novijim rječnicima, a talijanizam **široko** nalazimo već u osamnaestom stoljeću u Della Belle, a od Price se taj naziv objašnjava i veže uz topao jugoistočni vjetar na Sredozemlju; Klaić ga tumači kao “vruć vjetar u sjevernoj Africi i južnoj Europi, koji pogubno djeluje na biljke i životinje”. S tim je u vezi i naziv **palac**, koji Vidović objašnjava kao “suho jugo, pali biljke, obično puše u proljeće”, a naziv **paljak** isti autor tumači kao “lagani, ljetni vrući vjetar”. Za vjetar iz južnog smjera uz već spomenut naziv *jug*, *jugo* na Jadranu je dosta proširen i romanizam **oštro**, koji prvo Benešić, a poslije i Domović, vežu uz naziv **južnjak**, a Vidović ima i naziv **oštrolada** za “oluju iz oštra”, tj. s juga. Nazivi **bjelojug**, **bjeljugovina**, **bjeljužina** za južni vjetar nalazimo najprije u Stullija, a potom i u nekim novijim rječnicima, dok se naziv za južni vjetar **toplík** spominje u Parčića, Broza i u Akademijinu rječniku.

Za vjetrove iz jugozapada ističemo Stullijev naziv **jugozapadnjak**, koji je i danas uobičajeni naziv, te vjetar **lebić**, koji naziv nalazimo već u Akademijinu rječniku, a i u svim novijim rječnicima kao jadranski regionalizam. Za **lebičadu** Vidović govori da je to *lebić* olujne snage, a Anić dodaje da je to i vremensko stanje kad puše *lebić*. Za jugozapadni vjetar postoji, međutim, već u najstarijim rječnicima naziv **garbin**, a taj vjetar Šulek naziva “veliki zapadni jug, odmorac”, po Belostencu je to “afrikanski veter, zapadni jug, africanus”, a taj se naziv kao regionalizam na Jadranu zadržao do naših dana, kao i naziv **garbinada** za jaki garbin i stanje vremena što ga Vidović izjednačava u značenju s *lebičadom*.

Za vjetar iz zapadnog smjera već u Mikalje nalazimo naziv **zapadnjak**, koji nepromijenjen imaju rječnici do naših dana, no uz taj naziv na Jadranu je dosta raširen i naziv **ponent**, koji prvi navodi Šulek, a nalazimo ga u brojnim rječnicima, pa i u najnovijima (Šonje, Anić). Uz taj naziv uobičajen je i naziv **pulenat** (od Akademijna rječnika nadalje), **pulenac** za lagani zapadni vjetar, te **pulentada** za *pulenat* olujne jačine. Uz naziv **sjeverozapadnjak** za vjetar iz tog smjera na Jadranu je veoma važan i pojam **maestral**, na koji – umjesto na naziv **maistral**, odnosno **maištral** – upućuju neki noviji rječnici. Većina autora rječnika od Klaića pa nadalje daje prednost nazivu **maestral** i tumači ga kao osvježavajući ljetni vjetar sa sjeverozapada na Jadranu. U nekoliko rječnika nalazimo i posve pogrešno identificiranje tog vjetra s **mistralom**, koji puše u Francuskoj, a poistovjećuju ga i sa *smorcem*. Naziv **maištro** Vidović tumači kao “tramuntanu sa sjeversjeverozapada”, a spominje i nazive **meštralada**, **meštralin**. Šulek za vjetar *maestral* ima naziv **večerin**, **provienac**. U toplo doba godine na Jadranu se pojavljuju i **etezije**, koje spominju Anić i Domović, a Klaić u najnovijem rječniku pogrešno ih tumači kao jedan od naziva za pasatne vjetrove!

Vjetar iz smjera sjevera nazivamo danas **sjeverac** i tako se navodi od Akademijna rječnika nadalje, no u najstarijim rječnicima zovu ga **sziver** (Vrančić), **sjever** (Mikalja kaže da “smuti vodu”), a Voltić ga naziva **sever** i veže ga uz *buru*. Parčić ima naziv *sjever* i navodi da je to *tramuntana*, dok Skok tumači da je *sjeverac*

“suh snijeg s burom”. Hurm i Marević upućuju na naziv **sjevernjak**, dok Anić umjesto tog naziva upućuje na *sjeverac*, što je i logičnije ako se zna da je naziv *sjevernjak* opravdanije koristiti za ljude koji dolaze sa sjevera ili obitavaju na sjeveru. Za sjeverni vjetar već Šulek ima naziv **tramuntana**, za koji u Akademijinu rječniku uz naziv **tramontana** stoji da je to sjeverni i sjeverozapadni vjetar na našem Primorju, a takvo tumačenje iznosi i najnoviji rječnik Klaićev, koji daje prednost latiniziranu nazivu *tramontana* i kaže da taj vjetar puše i u Italiji.

Za vjetrove koji pušu sa sjeveroistoka opravdano je u unutrašnjosti zemlje upotrebljavati naziv **sjeveroistočnjak**, kako to ima već i Akademijin rječnik, dok je na području uz istočnu obalu Jadrana i na otocima uobičajen za takav vjetar, koji je u pravilu hladan, mahovit i najčešće jak, naziv **bura**. To se ime pojavljuje prvo u Mikaljinom rječniku (*burra*), Stulli ga zove **burja**, a poslije njega nalazi se u svim rječnicima pod današnjim nazivom³. Broz tim nazivom zove i vjetar s kraja, a Šonje čak kaže da taj vjetar zimi nosi mećavu. Šonje razlikuje *ciklonalnu i anticiklonalnu buru*, a u rječniku dviju Matica uz naziv *bura* neopravdano stoji da je to “jak vjetar, koji je obično praćen kišom ili snijegom”. U Akademijinu rječniku se prvi put spominje i naziv **buraska**, za koji naziv Vidović tumači da se radi o buri s kišom. Naziv **buraska** tumači Domović kao “iznenadnu nepogodu”, a najnoviji rječnik Klaićev kao “nagao udar vjetra, buru, vior”. Naziv **burin** za slabu buru nalazimo prvo u rječniku Della Belle, a od Benešića neki ga zovu i **burinčić**, **burinić**, pa i **burica**. Pridjev **buran** prema našim rječnicima ne odnosi se samo na ono što je puno bure (Klaić) već i na takav vjetar u sjeveroistočnom dijelu bivšeg Sovjetskog saveza, a pridjev **burovit** sinonim je za *buran*. Vidović ima i naziv **burnjak** za vjetrometinu, mjesto gdje jako puše, dok Benešić to ime objašnjava kao mjesto koje predskazuje loše vrijeme. Klaić pak spominje i naziv **borej** za sjeverni vjetar, za Anića je to povijesni naziv za vjetar u Grka, dok Domovićev rječnik ima naziv **boreas** za sjeverni vjetar. Ovdje treba spomenuti i neko-

liko naziva za sjeveroistočni odnosno vjetrove iz sjeveroistočnog kvadranta kako ih tumači i ima Vidović: **grego**, **gregal** (sjevero-istočni vjetar), te **gregalun** i **gregalin** (jaki i slabi grego), **gregolevanat** (istok-sjeveroistočni vjetar), **gregotramuntana** (sjever-sjeveroistočni vjetar), te naziv **grk** (sjeveroistočni vjetar). U Anića se spominje i **marčena bura**, za koju se čak precizno navodi da je to “jedna od tri bure koje pušu u ožujku, 7, 17. i 27. ožujka i donose proljeće”. Kao kuriozitet spominjem nazive: **grahovkinja**, koji Broz tumači kao vjetar u Dalmaciji koji se zove i bura, **morsko smetanje** u Voltićevu rječniku, gdje se tumači kao *buraska*, oluja, naziv **oblačnjak** za sjeveroistočni vjetar, koji prvi spominje Parčić, te naziv **terijun**, koji ima Vidović za “vertikalno kovitlanje morske prašine (za vrijeme orkana bure) u obliku visokih zvonika (oko Vrulje, Bračkog kanala)”.

U mnogim rječnicima, prije svega u rječnicima stranih riječi, navode se i brojna imena vjetrova koji pušu u drugim zemljama i ovdje ćemo ih dati po abecednom redoslijedu. U nekim najnovijim rječnicima navode se **antipasati**, **barber**, **blizard**, **briza**, **burster**, **činuk**, **džet-strim**, **habub**, **hamsin**, **hariken**, **harmatan**, **hurikan**, **katabatičan** i **katabatičan vjetar**, **kaus**, **košava**, **monsunski** i **monsun**, **norder (nortes)**, **pampero**, **pasatni** i **pasat**, **roaring forties** (urlajuće četrdesete), **samum (simun)**, **suetado**, **suhali**, **sumatra**, **šamal**, **tajfunski** i **tajfun**, **tifon** (po Akademijinu rječniku naziv za vrtlog, vior na kopnu ili moru, pijavicu, po Domovićevu rječniku vrući veoma opasan vjetar u kineskim vodama i Indijskom oceanu), **tornado**, **uraganski** i **uragan** (u nas se taj naziv veoma često pogrešno zamjenjuje engleskim nazivom hariken), **zefir**, **zirul** (vjetar na rafale) i **zonda**. Objašnjenja koja su dana u rječnicima za pojedine vrste vjetrova nisu uvijek odgovarajuća i točna.

3.10. Agrometeorologija i atmosferska kemija

Taj dio meteorologije usko je povezan s poljoprivredom i njenim praćenjem i razvojem. U

³ Po našem mišljenju zbog prvobitno jakog utjecaja meteorologa njemačkog jezičnog područja prihvaćen je u inozemstvu naziv *bora* za vjetar koji je karakterističan za vjetar na istočnoj obali Jadrana i to sad pokušavamo u našim publikacijama na stranim jezicima sustavno zamijeniti hrvatskim nazivom *bura*.

novijim rječnicima posljednjih tridesetak godina nalazimo pojmove **agrometeorologija** i **agroklimatologija**, **dubina smrzavanja**, **evaporacija**, **evapotranspiracija**, **fenologija** (prvi put u zadnjem izdanju Šeringera iz 1942.), **isparivanje**, **lizimeter**, **natapanje radi zaštite od mraza**, **temperatura tla** (već u Šuleka kao toplota tla), **transpiracija**.

Broj naziva u atmosferskoj kemiji kao novoj znanstvenoj grani nije velik i većinom se i u njoj nazivi pojavljuju u novim i najnovijim rječnicima: **aciditet**, loše složeni naziv **aeropolucija** za onečišćenje zraka (Anić), **fallout** (odnosi se na radioaktivni talog nakon nuklearnih eksplozija i mi predlažemo za nj naziv **ispadak**), **imisijski** i **imisija**, **ingredijent**, **kisela kiša**, **obojena kiša**, **ozon**, **ozonska rupa**, **polutant** (po Klaiću osoba ili industrija koja zagađuje okolinu), **talog** (po Klaiću voda u krutom ili tekućem stanju koja pada iz atmosfere, a izražava se nekom mjerom). Dodajmo da već u Šulekovom rječniku nalazimo pojmove **ozon**, **ozonomjer**, **ozonina** (sadržaj ozona).

3.11. Biometeorologija i ekologija

Ta područja znanosti doživjela su velik razvoj posljednjih pedeset godina, pa je razumljivo da se najveći broj natuknica nalazi u novim i najnovijim rječnicima. Tako uz **aklimatizirati** i **aklimatizaciju**, nalazimo u Domovićevu rječniku i naziv **bioklimatika**, kao znanost "koja proučava utjecaje promjena zraka na ljudske organe i uopće sve što živi", a Anić u najnovijem rječniku dijeli **biometeorologiju** na *fiziološku*, *urbanu*, *patološku* i *etničko-socijalnu*, a navodi i **bioklimatologiju**. Domović spominje i **klimatske bolesti** kao one "bolesti koje uglavnom posredno ili neposredno izaziva klima, pretežito su tropske prirode". Uz **klimatsko liječenje** i **klimatoterapiju** (Marević) nalazimo u Anića i nazive **meteoropat**, **meteoropatologija**, **efekt staklenika** u Agronomskom rječniku Ritza i pojam **stupanj hladnoće**.

Naziv **ekologija** pojavljuje se u analiziranim rječnicima po prvi puta u Pričinu rječniku 1945., a noviji rječnici već imaju i naziv **ekolog**, **ekologinja**, **ekologijski**, **ekosustav**, **globalno zagrijavanje**. Naziv **erozija** navodi se u zadnjem Šeringerovu rječniku 1942., a u najno-

vijem Anićevu rječniku razlikuje se *riječka*, *ledenjačka* i *eolska e*. Matas u svom rječniku navodi **kontaminaciju okoliša**, a Dabac ima **onečišćenje zraka**, **smog** i **zagađenost**, koji se kasnije pojavljuju u svim rječnicima. U *Jezičnom savjetniku* kod pojma *zagađenost* upućuje se na riječ *onečišćenje*, analogno za riječ **zagađivač** na **onečišćavač**, što ne smatramo opravdanim jer između tih pojmova postoji bitna razlika u stupnju ugroženosti okoliša. Spomenimo još i pojam **zaštita okoliša**, koji ima Šonje.

3.12. Opći i fizikalni pojmovi u meteorologiji

U tu skupinu naziva uključili smo one brojne pojmove iz fizike i opće pojmove koje često koristimo u meteorologiji. Za pojam **apsorpcija** Šulek je uveo nazive **upoj**, **upijanje**, od kojih se druga riječ dosta široko koristi. Šeringer prvi ima pojam **cirkulacija**. U novije doba pojavljuju se pojmovi **difuzan**, **difuzija plinova**, **sunčeva energija**, **energija vjetra**, **barometrički**, **termički gradijent**. Šulek za pojam **irradijacija** ima **obasjaj**, a u novije vrijeme uvode se u rječnicima glagol **iradirati** (upućuje se na *zračiti*) te **izračivanje**. Za pojmove **kondenzacija** i **kondenzirati** Šulek ima riječi **sgušćanje** i **sgustiti**, za **difuziju plinova** naziv **promicanje plinova**, te **ogib** za **difrakciju**, riječ koja je i danas u upotrebi. Od mnogih novih nazivlja koje je u svom rječniku uveo Šulek spominjemo **zvekoslovlje** (akustika), **skupnost** (agregatno stanje), **kolanje** (cirkulacija), **suanjanje** (kohezija), **dogled** (vidljivost), **lednjenje**, **mrzište**, **mrzlište**, **izvjetarje** (zračno mjesto), **jeka**, **obdoban** (periodičan), **razsap topline** (toplinska difuzija), **uzdušje**, **uzpor**, **tvrd na vrijeme** (otporan na djelovanje vremena), **joni** (ioni), **silna vjetra**, **zrakanje** (žarenje), **vodokaz**, **mimozor** (paralaksa), **razmicanje** (divergencija).

Ovdje valja dodati da se u najnovijim rječnicima pojavljuju i pojmovi **protugradna raketa**, **protugradni**, **protugradni raketar**, **protutučni**, **radiolokacija**, **radiometeorologija**, **responder** (odzivni odašiljač), **trejser**, **turbidimetar** (mjerilo mutnoće atmosfere), **sunčevo ozračivanje**, **sunčevo ozračenje**. Pojmove **zamagljivanje** (koristi se u poljoprivredi), **čvor** (jedinica za mjerenje brzine), **heliometeorologija**, **mbar**, **Svjetska meteorološka organi-**

zacija, meteorološka služba, meteorološki element, meteorološki rat, obrana od tuče, paskal, radioatmosfera, radiometeorolog, radiovrijeme, radioproгноza, stupanj hladnoće, raspršenje magle, šteta od mraza, šteta od munje, šteta od nevremena nalazimo u nekim novijim i najnovijim rječnicima, pa se može reći da se suvremeni razvoj meteorologije može u određenoj mjeri pratiti u meteorološkom nazivlju tih rječnika.

4. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Analiza hrvatskih rječnika pokazala je nastajanje i razvitak meteorološkog nazivlja kroz vijekove, od prvih rječnika skromnih opsega, od nekoliko stotina stranica, prije više od četiri stotine godina – do današnjih dana, kad rječnici obuhvaćaju i više tisuća stranica na kojima nalazimo i posve suvremene pojmove. Nakon pionirskog Šulekova pothvata krajem devetnaestog stoljeća u stvaranju novih riječi za strane nazive, nije bilo ozbiljnijeg pokušaja da se na području meteorologije napravi odgovarajuće hrvatsko nazivlje, što ima uzrok ne samo u preovlađujućem utjecaju pohrvaćenih meteoroloških naziva preuzetih iz drugih jezika te europeizama, već i u tradiciji korištenja lokalnih naziva preuzetih iz talijanskog, latinskog ili drugih jezika, što se još i danas osjeća, posebno na hrvatskom dijelu Jadrana. Naše je mišljenje da nema opravdanja da se duboko ukorijenjeni nazivi kao što je *sinoptičar*, *prognoza vremena*, *meteorologija* i sl. zamijene nekad predloženim hrvatskim nazivljem (o tome se u ovom radu može naći dosta primjera), ali da u stručnom, "službenom" govoru treba koristiti hrvatsko nazivlje, posebno za vjetrove na Jadranu za koje npr. naziv *istočnjak* nije ništa manje vrijedan od naziva *levant*, koji još uvijek mnogi koriste. Ima, međutim, i posve dobrih hrvatskih naziva za određene pojave koji posve dobro mogu zamijeniti strane: npr. *pasunce* je već ukorijenjena riječ za *parhelij*, no s druge strane ne valja naziv *halo* zamijeniti nazivom *krug oko Sunca odnosno Mjeseca*, kad se zna da pojava svijetlog kruga oko tih nebeskih tijela može nastati i za pojave *vijenca*, *glorije* i dr. Nadam se da će čitatelj ovog rada moći sam procijeniti sve bogatstvo hrvatskog jezika, posebno u opisivanju nekih pojava i vremenskih stanja, i prosuditi koliko bi bilo korisnije primijeniti neke nazive u stručnom i svakodnevnom

govoru. Uvjeren sam da će tomu znatno doprinijeti i skora pojava *Višejezičnog pojmovnika meteorološkog nazivlja*, u kojem će biti i rijetke, a i zaboravljene hrvatske riječi, što su popisane ovdje. Jezik se neprestano razvija i obogaćuje, no ne smijemo dozvoliti da zbog prisutnih procesa globalizacije zapustimo i zanemarimo hrvatski jezik.

LITERATURA

- Anić, Š., N. Klaić, Z. Domović, 1998: Rječnik stranih riječi. Sani-plus, Zagreb, 1504 str.
- Anić, V. i I. Goldstein, 1999: Rječnik stranih riječi. Novi Liber, Zagreb, 1471 str.
- Anić, V., 1998: Rječnik hrvatskoga jezika. Novi Liber, Zagreb, III izd., 1439 str.
- Belostenec, J., 1740: *Gazophylacium illyricolatinum*. Zagreb, pretisak 1998., 654 str.
- Benešić, J., 1985–1990: Rječnik hrvatskog književnog jezika od Preporoda do I.G. Kovačića. JAZU, Zagreb, sv. 1–12, a–rzati, 2713 str.
- Broz, I. i F. Iveković, 1901: Rječnik hrvatskog jezika I–II. Zagreb, 1732 str.
- Bujas, Ž., 1983, 1989: Hrvatsko ili srpsko-engleski enciklopedijski rječnik I (A–Lj), II (M–O). GZH, Zagreb, 665+444 str.
- Bujas, Ž., 1998: Veliki hrvatsko-engleski rječnik. Globus, Zagreb, 1691 str.
- Dabac, V., 1970: Hrvatsko-njemački tehnički rječnik. Tehnička knjiga, Zagreb, 1574 str.
- Della Bella, A., 1785: *Dizionario italiano, latino, illirico I–II*. Dubrovnik, 775+181 str.
- Dayre, J., M. Deanović, R. Maixner, 1960: Hrvatskosrpsko-francuski rječnik, II izd.. NIP, Zagreb, 947 str.
- Gluhak, A., 1993: Hrvatski etimološki rječnik. August Cesarec, Zagreb, 832 str.
- Habdelić, J., 1670: *Dictionar ili Rechi Szlovenszke*. Grac, 1989 Zagreb, 490 str.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2002, Novi Liber, Zagreb, 1583 str.
- Hudeček, L., M. Mihaljević, L. Vukojević, (izv.ur. i dr.), 1999: Hrvatski jezični sajetnik. Institut za jezik, Pergamena i Škol-

- ske novine, Zagreb, 1659 str.
- Jakić, B. i A. Hurm, 1991: Hrvatsko-njemački rječnik, VII izdanje. Školska knjiga, Zagreb, 1249 str.
- Jambrešić, A., 1742: *Lexicon latinum, interpretatione illyrica, germanica et hungarica*. Zagreb, 1068+92 str.
- Kašić, B., 1599: Hrvatsko-talijanski rječnik. rukopis, pretisak s rječnikom 1990, Kršćanska sadašnjost i Zavod za jezik, Zagreb, 455 str.
- Klaić, B., 1951: Rječnik stranih riječi, izraza i kratica. Zora, Zagreb, 714 str.; 2001, Nakladni zavod Matice hrvatske (novo izdanje), 1456 str.
- Ladan, T., 2000: Riječi. ABC, Zagreb, 1110 str.
- Marević, J., 1997: Hrvatsko-latinski enciklopedijski rječnik I–II. Školska knjiga, 3126 str.
- Matas, Đ., 1999: Četverojezični rječnik hrvatsko-njemačko-englesko-latinski. Profil international, Zagreb, 700 str.
- Mažuranić, I. i J. Užarević, 1842: *Deutsch-illyrisches Woerterbuch*. Zagreb, 486 str.
- Mikalja, J., 1649: Blago jezika slovinskoga. Rim, Loreto, 863 str.
- Moguš, M., M. Bratanić i M. Tadić, 1999: Hrvatski čestotni rječnik. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Školska knjiga, Zagreb, 1224 str.
- Muljević, V. i Ž. Horvatić, 2000: Hrvatsko-njemački elektrotehnički rječnik. Školska knjiga, Zagreb, 1126 str.
- Nussdorfer, A., 2000: Hrvatsko-švedski rječnik. SIMS, Zagreb, 763 str.
- Osmojezični enciklopedijski rječnik I–III, 1983., 1995., 2000. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 852 str.
- Parčić, D., 1901: *Vocabulario croato-italiano*. Zadar, pretisak 1995., 1286 str.
- Prica, O., 1945: Rječnik stranih riječi i izraza. Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 243 str.
- Ritz, J., 1996: Hrvatsko-engleski i englesko-hrvatski agronomski rječnik. Školska knjiga, Zagreb, 310 str.
- Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika I–XXIII, 1880–1976. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, oko 22 000 str.
- Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika, 1967 I (A–F), II (G–K). Matica hrvatska, Zagreb i Matica srpska, Novi Sad, 747+840 str.
- Skok, P., 1971–1974: Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika I–IV. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, ukupno 3016 str.
- Stulli, J., 1806: P.1. *Lexicon Italico-Illiricum*, P.2. *Rjecosloxyje illirico-ital-latin.*, Dubrovnik, I i II dio, 1401 str.
- Šeringer, V., 1899: Priručni rječnik tuđih riječi i fraza. Zagreb, I izd. 170 str., II izd. 1920, 236 str., V izd., 1942., 328 str.
- Šonje, J. (ur.), 2000: Rječnik hrvatskog jezika. Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb, 1450 str.
- Šulek, B., 1990: Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja. Globus, Zagreb, 2 sv. (pretisak izdanja iz 1874–1875), 1390 str.
- Vidović, R., 1984: Pomorski rječnik. Logos, Split, 589 str.
- Volčić, J., 1803: *Ricoslovnik illirskoga, italianskoga i nimackoga jezika*. Beč, 610 str.
- Vrančić, F., 1595: *Dictionarium quinque nobillissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae* (Rječnik pet najuglednijih evropskih jezika lat., tal., njem. dalm. i mađ.). Mleci, pretisak 1971. Zagreb, 128 str.